Ion Ţurcanu

DESPRE O CHESTIUNE FOARTE VECHE ŞI MULT DISCUTATĂ: SPAŢIUL VITAL AL ROMANICILOR RĂSĂRITENI. REFLECŢII TÂRZII PE MARGINEA UNOR DATE LINGVISTICE

Chestiunea privind populaţia romanică de răsărit din zona Carpaţilor şi de la Dunăre din a doua jumătate a mil. I şi din primele secole ale mil. II, şi mai cu seamă cea din spaţiul pruto-nistrean, este deosebit de complicată, mai precis, se arată foarte încurcată. Ea este ilustrată cel mai bine de situaţia absurdă în care istoricii români atribuie aceleaşi aşezări şi aceleaşi vestigii ale culturii materiale populaţiei autohtone, adică romanice, în timp ce istoricii ruşi afirmă cu tărie că acestea sunt produse slave, altfel spus, că ar fi mărturii sigure ale prezenţei îndelungate, masive şi ubicue a slavilor în acest teritoriu. Evident că o asemenea situaţie impune sarcina de a căuta o soluţie de ieşire din această dilemă. Un astfel de efort este cu atât mai necesar, cu cât studiile istorice româneşti contemporane referitoare la perioada respectivă şi la tema luată aici în dezbatere, fie că este vorba de cercetări de specialitate, inclusiv investigaţii arheologice, sau de mari sinteze istorice, preferă să trateze subiectul respectiv într-o manieră atât de „diplomatică", încât pare a fi trecut cu vederea, şi asta în situaţia în care nu este ignorat cu desăvârşire sau chiar prezentat distorsionat. În studiul de faţă sunt invocate datele unor cercetări lingvistice mai relevante, în încercarea de a aduce unele clarificări cu privire la prezenţa romanicilor în teritoriile nord-dunărean şi est-carpatic în a doua jumătate a mil. I, în lumina relaţiilor acestora cu protoslavii.

Istoria limbii române şi, prin intermediul ei, împrejurările în care a apărut poporul român, au constituit preocuparea multor specialişti în etnolingvistică, din diferite ţări. Evident că nu este posibil să zăbovesc în studiul de faţă nici măcar la majoritatea acestora, de aceea voi fi nevoit să mă refer succint doar la realizările câtorva specialişti mai reprezentativi pentru atare îndeletniciri. Unul din ei, Alexandru Philippide, pare să fi fost influenţat de anumite elemente ale viziunii lui D. Onciul asupra originii românilor: preia, şi chiar absolutizează, ideea imigrării (admigrării) la nord de Dunăre a populaţiei romanizate sud-dunărene, dar, spre deosebire de acest istoric, se arată rezervat faţă de continuitatea romanică în stânga marelui fluviu. După el, romanizarea s-a început pe ambele maluri ale Dunării, dar odată cu retragerea administraţiei romane din Dacia şi din provinciile dunărene, practic procesul de formare a poporului român a continuat „numai in Peninsula

LR, LXVIII, nr. 3, p. 333–352, Bucureşti, 2019

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

Balcanică”[1], unde se retrăsese sau fusese retrasă (aproape) toată populaţia daco-romană nord-dunăreană[2]. Unul din cele mai puternice argumente în favoarea acestei păreri sunt, în viziunea sa, asemănările dintre limbile română şi albaneză şi, respectiv, dintre popoarele care vorbesc aceste limbi[3]. Slavii sosiţi din nord şi răsărit ar fi ocupat, după părerea lui, tot teritoriul eliberat de băştinaşii de aici. Pe la începutul sec. VII, toată masa aceasta de slavi trece Dunărea în Peninsula Balcanică, fiind atrasă de oraşele înfloritoare de aici. În acelaşi timp, daco-romanii, adică cea mai mare parte a populaţiei romanice sud-dunărene (cu excepţia grupurilor mai mici ale vlahilor balcanici) au trecut, adică, într-un fel, s-au reîntors, la nord de Dunăre pentru a umple „golul lăsat de slavi”[4]. Din acest moment, dialectul local al limbii latine, folosit de populaţia romanică, evoluează către limba română[5]. „Scurgerea”, cum zice autorul, „a românilor de pe teritoriile din dreapta Dunării pe cele din stânga a continuat până pe la întâia jumătate a secolului XIII”[6]. În viziunea lui Philippide, pe parcursul acestui proces, poporul român „s-a lăţit de pe teritoriul lui de baştină[7] pe alte teritorii aşa de întinse, precum sunt acele pe care le ocupă actualmente”[8].

Din păcate, în monumentala şi dens documentata sa sinteză asupra originii românilor (evident, în special cu date despre limbă) nu putem găsi un răspuns la întrebarea cum s-a produs pătrunderea şi absorbţia semiţiilor alogene în masa românilor la etapa finală a genezei acestui popor, mai cu seamă, cum a avut loc asimilarea slavilor. Experienţa sa de cercetare îl convinsese că aceasta era o problemă pe cât de complicată, pe atât de greu de rezolvat, de aceea el se mulţumeşte să observe că: „Chestiunea amestecului poporului român primitiv cu diferite neamuri de oameni altele, pe care şi le va fi asimilat în cursul existenţei sale, este o chestiune care aşteaptă rezolvirea, dacă în general i se va putea da vreodată o rezolvire”[9].

[1] Philippide, 1923, p. 854. „Locul de obârşie a poporului român este teritoriul romanizat al Peninsulei Balcanice”: idem, 1927, p. 569.

[2] Nu e de mirare că părerea de la urmă a fost primită cu simpatie de istoriografia rusă: v. Šišmariov, 1952, p. 80–106.

[3] „Există o afinitate etnică între cele două popoare”: Philippide, 1927, p. 761. E adevărat că, în acest context, trebuie ţinut cont şi de o altă observaţie a sa, foarte principială, după care, dacă albanezii „nu sunt nici traci, nici iliri, nu pot fi altceva decât panoni” (*ibid*., p. 800; v. şi p. 770 sqq., 801), deoarece în aşa caz, ar fi de presupus că românii ar fi venit în contact cu ei, nu în sudul Dunării de Jos, ci la Dunărea Mijlocie.

[4] Philippide, 1927, p. 406.

[5] *Ibid*., p. 233.

[6] Philippide, 1923, p. 858. „Schimbul complet al celor două teritorii de la un neam la altul a avut loc de abia la începutul secolului XIII”. Deci acel moment, observă Philippide, nu a constituit „începutul migraţiei daco-romanilor, cum credea Roesler, ci sfârşitul ei; la începutul secolului XIII tot teritoriul ocupat actualmente de români era umplut de dânşii”: idem, vol. II, p. 407. N. Drăganu avea să vină mai târziu în sprijinul acestei concluzii: v. Drăganu, 1933, p. 594.

[7] Evident, expresia „s-a lăţit de pe teritoriul lui de baştină” trebuie reţinută, întrucât pare să atragă atenţia asupra faptului că originea s-ar fi aflat la sud de Dunăre.

[8] Philippide, 1927, p. 342.

[9] *Ibid.,* p. 343.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

Bineînțeles că Philippide acordă o atenție mult mai mare formării limbii române în cele câteva dialecte ale ei. Cât priveşte însă dacoromâna, adică româna populației nord-dunărene, lucrurile, de astă dată, nu par a fi suficient de clare. Mai întâi că, în viziunea sa, limba română luase locul latinei populare sau primitive, „până la începutul secolului VII”[10], adică atunci când, aşa cum credea el, populația romanică se afla aproape toată la sud de Dunăre, iar slavii încă nu se revărsaseră în mase mari în Peninsula Balcanică. Explicând această situație, el precizează că „poporul român, până aproximativ în a doua jumătate a secolului VI, nu venise în aşa de strânse legături şi contacturi cu popoarele străine, care invadaseră până atunci Peninsula Balcanică, încât să facă împrumuturi de cuvinte de la ele”[11]. De unde ar rezulta că, până în acel moment, procesul de formare a limbii române nu cunoscuse influențe slave. Şi totuşi, el vorbeşte despre astfel de influențe. Mai întâi, susține că „cuvintele slave s-au putut introduce încă din secolul V”[12], apoi, bazându-se pe cercetările lui G. Weigand, vorbeşte despre influența limbii ucrainene în nordul Moldovei, şi a limbii bulgare în Valahia[13]. Se pare că, în ultimul caz, putea fi vizat tot spațiul carpato-dunărean, precum şi sudul Basarabiei. Trebuie însă să observăm că, în sec. V, slavii încă nu se aflau la Dunăre, iar influența limbilor bulgară şi ucraineană nu s-au putut manifesta decât mult mai târziu, în privința celei din urmă, abia după apariția statului la români. Aşa cum vor arăta şi alte studii de lingvistică, ideea despre influența bulgarei, bineînțeles ca limbă slavă definitiv constituită[14], asupra limbii române, era un argument destul de convingător.

Referitor la relația limbii cu procesele etnice, Philippide atenționează asupra unei observații extrem de relevante a lui Sextil Puşcariu pentru dezbaterile privind formarea celor două popoare care fac obiectul studiului de față, românii şi slavii, după care limba e departe de a fi totuna cu poporul, mai precis, cu etnia, de unde rezultă concluzia că limba nu este neapărat un indiciu al etnicității, de vreme ce adeseori se constată că reprezentanții diferitor etnii ce locuiesc îndelungat împreună într-un anumit spațiu se deosebesc mai puțin între ei decât în raport cu conaționalii lor din altă parte[15].

Din păcate însă, amplul studiu al lui Philippide asupra originii românilor, realizat pe baza datelor lingvistice, nu lămureşte satisfăcător chestiunea esențială a cercetării de față: relația dintre autohtonii romanici cu slavii în raport cu spațiul nord-dunărean, inclusiv teritoriul locuit de fiecare din cele două etnii, vremea

[10] *Ibid*., p. 243.
[11] *Ibid*., p. 229.
[12] *Ibid*., p. 233.
[13] *Ibid*., p. 344.
[14] Evident, aceasta nu se va numi bulgară decât după definitivarea simbiozei slavo-bulgare şi după ce bulgarii îşi vor fi însuşit limba slavilor, probabil, după sec. XI: v. Mihăilă, 1971, p. 357.
[15] Philippide, 1927, p. 344–345. Evident, semnificația reală a acestei observații nu poate fi ignorată, dar nici nu trebuie absolutizată, deoarece relațiile etnice şi etnolingvistice sunt adesea complexe.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

locuirii şi rezultatul conviețuirii sau al colaborării dintre ele. Nimic nu poate proba afirmația sa că, în timp ce slavii treceau cu toții Dunărea pentru a se împrăştia în Peninsula Balcanică, în întâmpinarea lor şi în locul lor venea o numeroasă populație romanică, tot aşa cum nu se poate demonstra că toată mişcarea „înapoi acasă" a masei acesteia romanice ar fi durat şase-şapte secole până să se „lățească" pe „tot teritoriul ocupat actualmente de români". În general, toată povestea aceasta atât de veche despre retragerea la sud de Dunăre a întregii populații romane şi romanizate din Dacia şi apoi revenirea după multe secole a unor mase mari de romanici în teritoriile carpato-dunărean şi est-carpatic nu pare a fi mai mult decât o simplă construcție verbală, care niciodată nu a fost demonstrată pe baze de fapte sigure[16]. Pe de altă parte, deşi nu sunt destul de clare lucrurile, în cercetările lui Philippide, nici în ceea ce priveşte influența limbii slave asupra evoluției limbii române după perioada latinei populare[17], totuşi părerea sa despre rolul limbii bulgare în acest proces constituie o contribuție de preț la istoria poporului român şi la relațiile timpurii româno-slave.

Un loc important în cercetarea tuturor acestor fenomene ocupă opera ştiințifică a lui Alexandru Rosetti. În viziunea sa, romanizarea populației traco-geto-dacice şi, în general, geneza poporului român s-a petrecut pe ambele maluri ale Dunării. Față de afirmațiile care negau persistența populației romanice la nord de Dunăre, pe motiv că în acest spațiu lipseşte toponimia latină, el invocă o serie de argumente de ordin toponimic şi arheologic care caută să probeze netemeinicia unor asemenea puncte de vedere, demonstrând, de exemplu, înlocuirea, prin traducere, din romanică în slavă, a multor toponime[18]. Considerațiile sale asupra spațiului de formare a limbii române indică, totodată, foarte clar şi arealul genezei poporului român: „Limba română s-a dezvoltat pe o largă bază teritorială romanizată, cuprinzând provincia Dacia nord-dunăreană propriu-zisă, adică: Oltenia, Banatul şi Transilvania, şi celelalte teritorii care n-au intrat sub autoritatea romană (106 e.n.), fiind locuite de către 'dacii liberi', Muntenia şi sudul Moldovei, iar la vest şi sud-vest, provinciile romanizate ce au stat întotdeauna în strâns contact, atât administrativ, cât şi comercial, cu Dacia: Pannonia, Dardania şi cele două Moesii"[19].

Rosetti acordă o atenție mare rolului slavilor în formarea poporului român şi a limbii române, după ce în a doua jumătate a sec. VI aceştia ar fi coborât la Dunăre din regiunile situate la nord de Carpați şi apoi, spre sfârşitul acestui secol şi

[16] Dar care, oricât ar părea de straniu, nu a fost totuşi desființată, în ciuda demonstrațiilor de înaltă ținută ştiințifică, făcute de cercetători de talia lui J. Jung, J. L. Pič, W. Tomaschek, C. Jireček ş.a.., ca să nu mai insist asupra cercetărilor unei strălucite pleiade de istorici şi lingvişti români.

[17] Între altele, aşa cum aveau să arate şi investigațiile lingvistice ulterioare, nu este uşor de demonstrat că limba română ar fi înlocuit latina populară încă înainte de începutul sec. VII. Nu încape îndoială însă că acest proces a fost grăbit de înlocuirea în Imperiul Bizantin, la nivel oficial, a limbii latine cu greaca (cca anul 605).

[18] Rosetti, p. 214–216. Vezi asupra acestei chestiuni şi Šišmariov, p. 82.

[19] Rosetti, *op. cit*., p. 77.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

mai ales pe parcursul secolului VII, ar fi invadat Peninsula Balcanică. Aceasta era perioada, observă el, în care, conform investigaţiilor arheologice, la nord de Dunăre se manifesta „pe o arie foarte întinsă o civilizaţie cu caracter romanic, dezvoltată de populaţia autohtonă daco-romană”[20]. El demonstrează că „elementele slave au pătruns în limba română începând cu secolul al VI-lea. Slavii au învăţat româneşte şi au introdus în limba română particularităţi specifice limbii lor”, iar după pătrunderea acestora în Balcani „influenţa slavă a adus o serie de modificări limbii romanice de la nordul şi de la sudul Dunării”. După care Rosetti conchide: „Elementul slav din limba română nu modifică întru nimic, însă, apartenenţa limbii române la limbile romanice”[21]. Între altele, el exemplifică, cu ajutorul morfologiei, care, fiind de origine latină, deci constituită, în fond, până la apariţia influenţelor slave, nu permite formarea propoziţiilor în limba română numai din cuvinte de proveniență slavă, fără utilizarea corespunzătoare a elementelor gramaticale de origine latină[22]. La fel ca alţi cercetători, Rosetti vorbeşte despre un bilingvism româno-slav, dar acest proces, preciza el, însemna că „slavii au deprins limba populaţiei romanizate şi s-au romanizat (fără a exclude însă posibilitatea ca, uneori, românii să fi învăţat limba acestora)”[23].

Componenta puternică şi de mare rezistenţă a demonstraţiei lui Rosetti o fac dovezile aduse în favoarea influenţei slavei meridionale asupra formării limbii române, chiar dacă, aşa cum am văzut mai sus, slavii începuseră, în viziunea lui, să exercite influenţă asupra limbii romanice încă pe atunci când se aflau la nord de Dunăre. „Elementul slav din limba română”, precizează el, „împreună cu elementele balcanice contribuie la crearea caracterului particular al limbii române, faţă de celelalte limbi romanice”[24]. Avea în vedere mai cu seamă limbile bulgară şi sârbă, subliniind totuşi rolul cu totul deosebit, în această privinţă, al bulgarei. Între altele, va insista asupra faptului că slava bulgară avea să exercite o influenţă puternică asupra limbii române, mai ales după apariţia la Dunăre a primului stat bulgar (681), care se va extinde pe un teritoriu mare la nord de acest râu, a reorganizării bisericii creştine bulgare sub jurisdicţia patriarhiei de la Constantinopol şi în urma împrumutării de către români a liturghiei slave[25].

[20] *Ibid*., p.295.
[21] *Ibid*., p. 609.
[22] *Ibid.,* p. 293–294.
[23] *Ibid*., p. 300.
[24] *Ibid*., p. 294. Este importantă referinţa savantului, în acest context, la componenţa etnoculturală multiplă a Peninsulei Balcanice, care sugerează complexitatea procesului de formare a limbii române şi a poporului român.
[25] *Ibid*., p. 298.Evident însă că influenţa târzie s-a deosebit mult de cea timpurie, din sec. VII–IX, întrucât ultima avea să poarte pecetea vizibilă a culturii bizantine şi, mai ales, nu mai ţinea de procesul formării limbii române, la fel ca şi aflarea sporadică şi efemeră a slavilor de răsărit la gurile Dunării în timpul campaniilor de jaf din sec. X asupra Bizanţului: v. Ţurcanu, p. 123–127 cu notele corespunzătoare.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

Dovezi numeroase şi sigure despre influenţa limbilor sud-slave, în special a bulgarei, asupra limbii române au adus şi alţi învăţaţi lingvişti români. De exemplu, N. Drăganu, în urma analizării unei informaţii toponimice şi onomastice consistente privind relaţiile româno-slave, conchide că „cele mai vechi nume topice şi de persoană slave [din limba română – *I.Ţ.*] au caracter sud-slav, şi anume v.-bulgar dinainte de ce s-ar fi manifestat trăsăturile proprii ale medio-bulgarei”[26].

Cercetările etnolingvistice româneşti au exercitat o influenţă considerabilă asupra studiilor de romanistică, şi, în special, a celor consacrate istoriei limbii române, din alte ţări, inclusiv a celor realizate în Rusia. Printre astfel de studii s-au impus mai cu seamă lucrările lui V.F. Šišmariov. Una dintre ele, publicată în 1952, avea să devină, pe bună dreptate, o lucrare de referinţă. În acest studiu, realizat în cea mai mare parte pe baza cercetărilor lui A. Philippide, A. Rosetti, N. Drăganu, dar şi ale altor lingvişti români (S. Puşcariu, O. Densusianu, I. Iordan, Th. Capidan), ale slaviştilor I. Bogdan şi I. Bărbulescu, ale istoricilor N. Iorga, A. Xenopol, D. Onciul ş.a., dar şi în temeiul unor lucrări de prestigiu din afara României, savantul rus a reuşit să ofere modelul unei adevărate investigaţii ştiinţifice în acest domeniu, în pofida conjuncturii potrivnice de la acea vreme din ţara sa pentru astfel de preocupări[27]. Evident că, la fel ca mai toţi slaviştii şi romaniştii din acele timpuri, considera şi el că slavii apăruseră la Dunăre din nord sau/şi nord-est, dar, spre deosebire de majoritatea istoricilor şi a lingviştilor ruşi, preocupaţi de relaţiile româno-slave timpurii, credea că, după retragerea administraţiei romane din Dacia, o parte, deloc numeroasă, a populaţiei romanizate autohtone rămăsese pe loc, ceea ce presupunea, specifica el, şi posibilitatea ca aici să se fi păstrat şi limba romanică[28].

Meritul acestui savant lingvist în cercetarea istoriei timpurii a limbii române constă în reliefarea clară a raportului acestei limbi cu influenţele din afară, inclusiv cu limbile slave, mai precis, dacă cea dintâi a avut o evoluţie proprie, independentă de astfel de influenţe, apoi care au fost infiltrările slave la fiecare etapă a evoluţiei sale. Polemizând cu bizantinologul bulgar P. Mutafčiev, care susţinea că româna a început să fie română numai din momentul în care şi-a însuşit toate elementele slave[29], Šišmariov observă că, la etapa sa iniţială, pe care el o numeşte romano-balcanică, când limba română încă nu se divizase în cele câteva dialecte ale sale, ea „se deosebea de celelalte limbi romanice nu prin slavonisme, ci prin acele trăsături ce s-au manifestat în acel continuator al imperialului *koiné*, care s-a dezvoltat după

[26] Drăganu, p. 593.

[27] Lucru greu de crezut, la un moment dat el chiar îl ironizează pe M.V. Serghievskij, un alt romanist rus bine cunoscut, pentru strădania sa de a demonstra cu orice preţ deosebirea dintre limba română şi „moldovenească”, iar de aici şi faptul că moldovenii ar fi un popor aparte, deosebit de români: „У Сергиевского формулировки не всегда достаточно четки: валашский и молдавский он называет диалектами дако-романского, что не мешает ему, однако, четырьмя страницами дальше говорить о румынском и молдавском языках”: Šišmariov, p. 90.

[28] Šišmariov, p. 82–83. Mai precis, limba populaţiei romanizate, latina populară.

[29] Mutafčiev, 1932, p. 78, 293.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

ruperea de jumătatea vestică a imperiului, trăsături ale fondului său lexical de bază şi ale structurii sale gramaticale”[30]. Altfel spus, limba română, în forma ei primară, primitivă, numită uneori protoromână, a apărut după despărţirea ei de latina populară, adică până să înceapă a absorbi cuvinte slave, observaţie ce venea să confirme constatarea formulată mai devreme de Rosetti, care zicea că împrumuturile slave din limba română nu puteau schimba cu nimic caracterul ei de limbă romanică[31].

Relativ la relaţia limbii romanice de răsărit cu slavii, Šišmariov constată că fenomenul acesta a fost destul de complicat şi a cunoscut câteva etape. La fel ca în cazul lingviştilor români menţionaţi mai sus, pentru dânsul nu exista nici o îndoială că „masa principală a cuvintelor împrumutate [de limba română – *I.Ţ.*] o alcătuiau cuvintele bulgare; celelalte limbi slave sunt reprezentate mult mai slab”[32]. El evidenţiază trei etape ale pătrunderii cuvintelor din slava bulgară în română. Prima din ele cuprinde sfârşitul sec. VII şi sec. VIII, adică vremea când limba română încă nu se divizase în dialecte şi când infiltrările lexicale din afară în această limbă erau destul de slabe. Apoi, el observă: „Influenţa slavo-bulgară a devenit mai puternică atunci când teritoriul statului bulgar a început să se lărgească spre vest şi nord, de la începutul sec. IX”[33], adică din momentul în care primul ţarat bulgar ajunsese să se extindă pe teritorii întinse la nord de Dunăre, de unde rezultă că la această etapă cuvintele slave erau preluate mai cu seamă (sau aproape numai) de către romanicii trăitori pe aceste pământuri, de vreme ce primul stat bulgar se răspândise, conform unor estimări, în tot spaţiul sud-carpatic şi în partea sudică a teritoriului est-carpatic, inclusiv în sudul Transnistriei[34]. A treia şi ultima etapă vizează perioada premergătoare formării statelor medievale româneşti. „Cea mai mare parte a cuvintelor bulgare împrumutate (de limba română – *I.Ţ.*)”, susţine lingvistul rus, „au caracter mediobulgar, dar, pe de altă parte, cele mai timpurii manifestări romano-balcanice au trăsături ale dialectului est-bulgar (de ex. reflexele ѣ ca *ea* şi ъ ca *o*). Aceste trăsături au putut fi obţinute în perioada contactelor cu cel de-al doilea ţarat bulgar (sfârşitul sec. XII – mijlocul sec. XIII)”[35], numit în istoriografia română şi vlaho-bulgar, deoarece vlahii au avut un rol important în organizarea şi conducerea lui, iar populaţia vlahă (românii) era probabil la fel de numeroasă ca şi bulgarii în cuprinsul acestui stat.

[30] Šišmariov, p. 92.

[31] De aceea e firesc să provoace nedumeriri părerile, după care influenţele slave asupra limbii române ar fi fost covârşitoare, ca şi cum bazele pe care ea se formase până la aceste influenţe ar fi fost foarte sărace: „Deosebit de profundă va fi influenţa slavă bulgară asupra limbii romanice..., idiomul romanic va împrumuta din slavă un imens număr de elemente de vocabular...”: Raevskij, p. 225.

[32] Šišmariov, p. 90.

[33] *Ibid*., p. 91.

[34] De fapt, sursele vremii nu confirmă aceste păreri: v., în continuare, părerea lui Constantin Pofirogenetul şi constatările unor autori contemporani asupra acestei chestiuni.

[35] *Ibid*., p. 92.Se cere aici precizarea că, formal, acest stat a avut o durată mai mare, până spre sfârşitul sec. XIV, dar realmente şi-a pierdut independenţa în momentul invaziei tătaro-mongole din 1241.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

În baza cercetărilor menționate mai sus, dar şi a informației lingvistice adunate din alte surse şi cercetări ce vizează tema relațiilor timpurii româno-slave, N.D. Raevskij avea să realizeze la Chișinău un studiu, care, la vremea şi în locul în care a apărut, prezenta un real interes[36], chiar dacă, față de investigațiile vizând această temă şi în special în ceea ce priveşte soarta romanicilor timpurii, efectuate până în acel moment în România, Rusia, Bulgaria şi în alte țări, ea nu aducea multe elemente noi şi de valoare deosebită pentru a lămuri subiectele respective. Totuşi, dincolo de faptul că autorul, mergând pe urmele lui Šišmariov, Serghievskij şi ale altor lingvişti ruşi, a căutat să lege cumva tema relațiilor româno-slave de istoria limbii „moldoveneşti" [efort ingrat!], lucrarea sa conține unele fapte şi observații care pot contribui, fie şi într-o măsură redusă, la elucidarea temei studiului de față. Examinarea unor chestiuni, ca, de exemplu, momentul apariției slavilor la Dunăre, etapele şi spațiul formării limbii române timpurii[37], teritoriul locuit de romanicii nord-dunăreni[38], conține unele elemente îndoielnice, dar altele se potrivesc foarte bine cu observațiile şi concluziile valoroaselor cercetări lingvistice menționate mai sus. Astfel, Raevskij se arată întru totul de acord cu părerea lui Rosetti, după care contactele romanicilor cu slavii au avut loc pe ambele maluri ale Dunării, susținând că primele împrumuturi slave au fost preluate de limba romanică în spațiul nord-dunărean[39], adică până la revărsarea slavilor în Peninsula Balcanică. Ceea ce face elementul de reală valoare al acestui studiu sunt datele despre influența slavei bulgare asupra limbii române. El va observa, după ce va fi făcut cunoştință cu unele scrieri ale lui E. Petrovici, A. Xenopol, D. Onciul ş.a., că această influență era legată de faptul că „în sec. XI-X regiuni ale spațiului nord-dunărean, cu populație romanică şi slavă meridională de est, par să se fi aflat într-o anumită

[36] Raevskij, 1988.

[37] Sursele bizantine, cele mai sigure în privința apariției slavilor la Dunăre, nu confirmă aflarea lor aici în sec. V, cum susține Raevskij: Curta, 2001, p. 71. Nu se arată convingătoare nici părerea că la aşa-zisa prima etapă a evoluției sale (sec. VI–VIII) limba romanică ar fi fost unitară şi nu ar fi cunoscut influențe slave. De altfel, etapele sunt prezentate cam încâlcit (v. Raevskij, p. 114–115, 144–145), la fel ca şi părerea despre primele influențe slave asupra limbii romanice de răsărit. De asemenea, autorul nu pare să aibă o viziune limpede cu privire la arealul de formare a limbii române: cel mai des sunt menționate Dacia şi „cele două Moesii", uneori mai e numită şi zona Serdicăi, a Moravei (evident, din Serbia) şi Iscîr-Timoc (p. 75, 177, 186), dar nu este clar dacă nu cumva sunt ignorate părți importante din fostele provincii romane Pannonia şi Dardania (v. Rosetti, p. 77).

[38] El susține repetat (e adevărat, formulele variază de la un subiect la altul) că, până în sec. XII, romanicii nord-dunăreni locuiau în Carpați şi pe versanții acestor munți, unde s-ar fi retras după sec. X (v. Raevskij, p. 138, 145, 177–178, 185), afirmație ce vine în contradicție cu unele surse bizantine (Kinnamos, Choniates), care semnalează prezența vlahilor la nord de Dunăre în sec. XII, inclusiv relatează despre raidurile comune în Peninsula Balcanică ale cumanilor cu vlahii (romanicii) din stânga fluviului, de unde se vede bine că aceştia din urmă se aflau pe teritoriile întinse din afara munților, ocupate de cumani. Vezi şi Drăganu, p. 573; V.F. Šišmariov, p. 94 (este de reținut observația acestuia din urmă că sursele scrise întotdeauna întârzie, deci ele se referă, de fapt, la realități mai timpurii); Țurcanu, p. 129–130, 240–241.

[39] Raevskij, p. 161–162.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

dependenţă de ţaratul bulgar”[40]. Toponimele şi alte date lingvistice de origine bulgară din stânga Dunării”, precizează Raevskij, „au fost constatate numai în partea de sud a spaţiului romanic nord-dunărean”, ceea ce ar demonstra „că slavii bulgari au trăit, mai ales, în această zonă a teritoriului indicat”[41].

În final, el va observa că această influenţă se va manifesta şi mult mai târziu după dispariţia primului ţarat bulgar, în fond, până în sec. XIII[42], de unde ar rezulta că vocabularul românesc va continua să preia cuvinte sud-slave şi mai apoi, când cele două mari comunităţi etnice se statorniciseră definitiv, fiecare în spaţiul ei istoric, cea dacoromână în teritoriul carpato-danubiano-pontic, iar cea bulgară la sud de Dunăre. Evident însă că, la această etapă, nu mai poate fi vorba de importante împrumuturi slave[43], deoarece româna ca atare se afirmase mult mai devreme[44], iar procesul împrumuturilor se consumase, în linii generale, cel mai târziu în sec. XII[45], ci de influenţe solicitate de condiţiile în care se pregăteau premisele pentru organizarea religoasă şi politică a românilor, tendinţă care, în cele din urmă, va favoriza transformarea limbii slavone în limbă de cultură la etapa iniţială a istoriei Ţărilor Române. Însă toate acestea sunt fenomene post-etnogenetice şi, ca atare, depăşesc cadrul tematic al studiului de faţă.

---

[40] *Ibid*., p. 181.

[41] Raevskij, 181. *Ibid*. Această afirmaţie nu poate fi demonstrată. Unii istorici, în special bulgari, susţin că ţaratul bulgar s-ar fi întins departe spre nord şi nord-est de Dunărea de Jos. V.N. Zlatarski, mai precaut, crede că în sec. IX statul bulgar ar fi cuprins toată partea sudică a Basarabiei: Zlatarski, 1918, hărţile anexate. În realitate, sursele bizantine nu confirmă această părere. Constantin Porfirogenetul, de exemplu, arată clar că, în sec. X, frontiera nord-estică a Bulgarei pornea de la Dunăre, mai precis, de la braţul Sulina al râului: *Ἀπὸ δὲ τὸν Σελινὰν οὐ φοβοῦνται τινα, ἀλλὰ τὴν τῆς Βουλγαρίας γῆν ἐνδυσάμενοι, εἰς τὸ τοῦ Δανουβίου στόμιον ἔρχονται* (*De adm*., **9**, 49–51; **37**, 157–159); v. comentariile lui G.G Litavrin, T.M. Kalinina şi B.N. Florea la ed. rusă din 1989: http://www.vostlit.info/Texts/rus11/Konst_Bagr_2/pred.phtml?id=6363; v. şi A.T. Smilenko, A.A. Kozlovskij, 1987, p. 81. Însă, în ceea ce priveşte influenţa limbii bulgare la nord de Dunăre, mai mulţi cercetători, cu începere de la Philippide, au demonstrat pătrunderea cuvintelor din slava bulgară până în vestul Transilvaniei, la nord de Carpaţi, iar de acolo, în Bucovina, Moldova de Nord şi în Basarabia. Dar, în mod sigur, influenţa bulgară nu a fost mai mică de la sud spre nord şi nord-est. Unele studii de lingvistică avertizează asupra necesităţii de a nu absolutiza influenţa bulgarei asupra limbii române la această etapă, când de fapt, în spaţiul în care au avut loc contacte mai strânse între romanici şi bulgari „influenţa românească a lăsat urme mult mai adânci în limba bulgară decât influenţa slavă în limba română, căci a atins şi structura ei internă şi nu s-a mărginit numai la introducerea de cuvinte”: Th. Capidan, 1924, p. 235.

[42] Raevskij, p. 224. E gratuită însă afirmaţia cum că acest proces ar fi avut loc în condiţiile în care romanicii vor coborî din munţi spre câmpie, inclusiv în spaţiul de la est de Carpaţi, odată ce aceştia, aşa cum am văzut mai sus, erau aşezaţi temeinic în acest teritoriu de mai multă vreme.

[43] Vezi despre împrumuturile târzii: Mihăilă, 1983, p. 43–83.

[44] La observaţiile de mai sus ale lui Rosetti şi Šišmariov, după care limba română exista ca atare după ce latina populară cedase locul în spaţiul est-romanic limbii romanice locale, adică în sec. VII–VIII, adăugăm o observaţie mult mai târzie, după care „limba română a ‘apărut’ ca un idiom diferenţiat de latina din care provenea, în cursul secolelor VII–VIII”: *Istoria românilor*, p. 132.

[45] Raevskij, p. 220. Evident că pătrunderile ulterioare de cuvinte străine, inclusiv slave, în limba română nu mai ţin de procesul formării limbii.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

Aruncând o privire înapoi asupra scurtei schiţe privind relaţiile lingvistice româno-slave cu începere de la sfârşitul întrebuinţării în spaţiul est-romanic a latinei populare şi până către începutul mil. II, când etapa împrumuturilor slave în limba română avea să fie, în linii generale, depăşită, constatăm că studiile pe care le-am examinat nu pot răspunde mulţumitor la câteva întrebări principiale legate nemijlocit de raportul etnic româno-slav în spaţiul nord-dunărean şi în special de faptul care din cele două etnii a predominat numeric pe aceste pământuri şi a locuit aici cel mai mult timp sau poate chiar întotdeauna. Una dintre aceste întrebări este: din masa de slavi care au apărut în nordul Dunării în sec. VI, cam câţi dintre ei, ca procent, au trecut în Peninsula Balcanică, şi câţi au rămas pe loc? Principala informaţie pe care o avem despre ei – documentară şi lingvistică – arată că, în a doua jumătate a sec. VI, aceştia s-ar fi aflat la nord de Dunăre, dar, în perioada care a urmat, îi semnalează numai în Peninsula Balcanică, de unde ar rezulta că, în acest răstimp de multe secole, pământurile nord-dunărene erau populate de altcineva. Se pot face variate presupuneri pentru a lămuri această chestiune, cea mai credibilă fiind că populaţia nord-dunăreană din acest spaţiu, sau în orice caz, majoritatea acesteia o alcătuiau în acea vreme romanicii. Dar dacă exceptăm unele informaţii bizantine, lapidare şi târzii, un răspuns la această întrebare – concret, strict ştiinţific, convingător – nu există. Singura impresie cumva mai clară ce pare să fie sugerată de realităţile de atunci e că, începând cu sec.VII, cel mai târziu de la sfârşitul acestui secol, slavi la nord de Dunăre fie că nu se aflau deloc, fie că erau foarte puţini.

A doua întrebare se referă la soarta populaţiei romanizate nord-dunărene. Unii istorici şi lingvişti susţin că, după părăsirea Daciei de către romani, aceasta s-ar fi retras, toată sau aproape toată, la sud de Dunăre, pentru ca mult mai târziu să treacă râul înapoi. Nu există însă niciun argument serios care să poată demonstra ce populaţie şi din ce regiuni a migrat spre sud, unde şi cât timp s-a aflat acolo, când a revenit în spaţiul nord-dunărean şi unde s-a aşezat[46]. Cât timp nu dispunem de niciun fel de date care ar ilustra clar astfel de procese, nu poate fi alt răspuns la această întrebare decât să admitem că populaţia mai mult sau mai puţin romanizată nord-dunăreană nu a migrat nicăieri, răspuns care, bineînţeles, se cere şi el demonstrat pe fapte sigure.

O altă întrebare este generată de părerea multor cercetători, dacă nu a celor mai mulţi din ei, atât istorici cât şi lingvişti, cum că acea populaţie nord-dunăreană romanizată şi, în general, autohtonă, care nu emigrase nicăieri, s-ar fi retras din faţa invadatorilor în munţi[47]. Nimeni nu a oferit nici un fel de date sigure care să fi arătat cum s-a desfăşurat această mişcare de mari proporţii, care naşte numeroase

[46] După câte cunoaştem, nu s-a întrebat nimeni, din cei care vorbesc despre migrarea peste Dunăre a populaţiei romanizate nord-dunărene, ce relaţii a avut aceasta cu romanicii sud-dunăreni, câtă vreme, în mod sigur, din punct de vedere etnic, cele două comunităţi nu erau identice.

[47] Dacă ar fi să credem că năvălirile popoarelor migratoare în spaţiul carpato-danubiano-pontic ar fi fost însoţite de golirea întregului teritoriu de autohtoni, atunci ar trebui să admitem că invazia hunilor a măturat toată populaţia din Europa, de la Urali până pe ţărmurile sud-vestice ale Mării Mediterane şi până la Atlantic.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

întrebări fără răspunsuri: în ce măsură spaţiul ocupat de invadatori a fost eliberat de autohtoni, unde anume s-au adăpostit aceştia din urmă, în ce condiţii, când şi cum s-au răspândit apoi pe teritorii imense în afara munţilor, în ce raporturi s-au aflat cu străinii, când au revenit la vetrele lor, iar când românii de la sud de Dunăre s-au întors acasă, ce relaţii au avut cu aceştia? Sigur că s-ar cere o sumă de fapte şi pentru spulberarea odată pentru totdeauna a acestei supoziţii, chiar dacă şi o simplă judecată o arată lipsită de orice temeiuri.

Şi, în sfârşit, chestiunea cea mai delicată: nu cumva apariţia dialectului nord-dunărean, dacoromân, are o altă istorie decât cea conform căreia acesta s-ar fi constituit în rezultatul separării de dialectele romanice sud-dunărene, după o lungă perioadă de unitate lingvistică? Nu pare mai logic ca idiomul romanic din spaţiul carpato-danubiano-pontic să se format izolat de graiurile romanice din Peninsula Balcanică, drept urmare a separării celor două mari grupuri de populaţie romanizată, după retragerea administraţiei romane din provincile dunărene şi apoi a desprinderii Imperiului Roman de Răsărit de cel de Apus? Ce ar putea explica mai bine apariţia dialectelor balcanice ale limbii române decât, mai întâi, separarea romanicilor balcanici de cei nord-dunăreni şi, apoi, izolarea comunităţilor de populaţie romanică sud-dunăreană sub presiunea extrem de puternică şi îndelungată a unui amalgam de factori potrivnici, de ordin politic, militar, etnic? Pe scurt, nu se arată oare destul de firesc ca dialectul dacormân să se fi constituit şi să se fi aflat tot timpul în mediul său specific în care se află şi acum, în timp ce dialectele românilor de la sud de Dunăre, după separarea forţată a purtătorilor acestor graiuri, s-au individualizat în variate medii lingvistice, etnice, politice, culturale, sociale etc.?

Am văzut că studiile lingvistice menţionate mai sus semnalează influenţa limbilor sud-slave, şi în special a slavei bulgare asupra limbii române. În ceea ce priveşte influenţele dinspre est, referinţele se fac, de regulă, la limba ucraineană[48], fenomen firesc, care însă are în vedere realităţi petrecute mult mai târziu faţă de vremea apariţiei poporului român şi a limbii române, şi care vizează marginile estică şi nord-estică ale arealului etnic românesc. E firesc ca în Moldova şi mai ales în Bucovina şi Basarabia, cu atât mai mult în Transnistria, influenţele est-slave asupra limbii române să fie foarte mari, dar e uşor de înţeles că toate acestea sunt fenomene relativ recente şi deci nu au nicio legătură cu originea limbii române şi a poporului român. Cât priveşte însă influenţele sud-slave timpurii asupra limbii române, care sunt reale, acestea ridică o altă întrebare: dacă slavii, înainte de a trece cu toţii Dunărea şi a se aşeza pentru totdeauna în Peninsula Balcanică, au locuit un secol sau două la nord de acest fluviu, de ce nu au lăsat, anume în această perioadă, urme adânci în limba română?[49] Dacă ei au fost foarte numeroşi, cum

[48] V. de ex. Philippide, 1927, p. 344; Rosetti, p. 436; Şişmariov, p. 93; E. Petrovici, 1960, p. 41 şi urm.; Idem, 1964, p. 37 şi urm.

[49] Se vorbeşte în unele studii lingvistice despre preluarea de către romanicii răsăriteni a cca 15 cuvinte aşa-zis protoslave, adică acestea ar fi aparţinut slavilor din sec. VI–VII, dar se pare că, în realitate, e vorba de supoziţii, nu de lucruri sigure: v. Mihăilă, 1971, p. 358 sqq.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

susţin multe scrieri despre aflarea lor la Dunăre, evident că trebuia să fi asimilat toată populaţia autohtonă nord-dunăreană, ceea ce nu s-a întâmplat, dimpotrivă, ei au fost asimilaţi de către romanicii de aici[50]. Sursele bizantine pe care le cunoaştem mărturisesc despre o populaţie slavă mai mult sau mai puţin numeroasă numai în legătură cu evenimentele petrecute în Peninsula Blacanică şi nu conţin niciun fel de date care ar demonstra că o astfel de populaţie s-ar fi aflat şi în nordul Dunării. Procopius, cea mai sigură sursă referitoare la slavii din sec. VI, spune limpede că aceştia se aflau lângă malul stâng al fluvului. Deci nu există nicio informaţie care ar demonstra că slavii erau la fel de numeroşi atât în spaţiul nord-dunărean, cât şi la sud de Dunăre. De unde nu poate rezulta altceva decât că, dacă slavii într-adevăr au fost foarte numeroşi, ei nu s-au aflat la nord de Dunăre, iar acei slavi care au pătruns în acest spaţiu făceau parte din grupuri puţin numeroase, venite aici din altă parte, după toate aparenţele, de la sud de Dunăre. E limpede, prin urmare, că toată povestea despre aflarea îndelungată şi masivă a slavilor în spaţiul carpato-danubiano-pontic nu rezistă în faţa examinării ei critice, dar, oricum, elucidarea completă a acestei chestiuni are nevoie de date suplimentare.

Anume această situaţie confuză i-a îndemnat pe unii lingvişti din afara României să afle răspunsul la întrebarea cum a fost posibilă supravieţirea românilor, fiind înconjuraţi din toate părţile de slavi. Cunoscutul romanist belgian Pièrre Groult, încercând să înţeleagă cum a fost posibilă supravieţuirea populaţiei romanizate din Dacia după ce aceasta fusese părăsită de romani, iar mai apoi a românilor, observă, între altele: „La Roumanie est une énigme et une sorte de miracle... On ne sait pas exactement ce qui s'est passé... Ce qui est en tout cas admirable, c'est la force de résistance que ces Latins opposèrent aux Slaves. Complètement coupés du reste de l'Empire, ils demeurèrent, comme une île au milieu de terres submergées, un bloc qui ne renonca jamais à son héritage"[51]. Incitat de această mirare, lingvistul polonez W. Mańczak formula, în 1988, întrebarea de ce, spre deosebire de provinciile dunărene, Dacia nu a fost slavizată, având în vedere, bineînţeles, nu doar fosta provincie romană, ci întreg spaţiul românesc de la Dunăre, din Carpaţi şi din vecinătatea acestor munţi. El a pornit în căutarea răspunsului de la o experienţă proprie de cercetare, care îl făcea să creadă că „există o legătură între 'miracolul României' şi migraţiile preistorice ale slavilor"[52]. În baza unui amplu studiu de lingvistică comparată, el ajunge la concluzia că slavii ar fi ajuns la sud de Dunăre din zona Vistulei şi a Oderului pe filieră cehă, sârbo-croată şi bulgară, deci, altfel spus, slavii balcanici ar fi de origine vestică sau, mai precis, central-europeană. Unul din argumentele sale care pare mai convingător constă în faptul că bulgara are mai multe asemănări cu

[50] Vorbind despre slavii din Transilvania şi Muntenia, Niederle observa: „Presupun că acolo au rămas mereu mulţi slavi, care au fost romanizaţi, dar sigur că ei constituiau o minoritate faţă de dacoromâni. Altminteri ei ar fi slavizat populaţia veche [autohtonă? – *I.Ţ.*] şi ar fi pus stăpânire pe această regiune aşa cum a fost în Peninsula Balcanică": Niederle, p. 87.

[51] Groult, p. 40–41.

[52] Mańczak, p. 23. Prin „migraţii prestorice" sunt vizate mari deplasări de slavi până la era noastră.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

sârbo-croata decât cu limbile est-slave[53], ceea ce ar arăta direcţia de unde au apărut slavii bulgari. Polemizând cu acei istorici, inclusiv români, care susţin că slavii au venit la Dunăre coborând din spre nord pe la est de munţii Carpaţi, Mańczak observă: „Slavii care, cu începere din sec. VI, se stabilesc în teritoriile care astăzi aparţin Iugoslaviei, Bulgariei şi Greciei, au venit numai din Slavia occcidentală. O expansiune a slavilor din răsărit, trecând prin Dacia pentru a ajunge în Peninsula Balcanică, nu a putut avea loc niciodată”[54]. Cât priveşte felul cum au apărut cuvintele slave în limba română, Mańczak face trimitere la faptul că în sec. VIII–IX primul stat bulgar s-a extins în unele teritorii la nord de Dunăre (fapt care, am văzut, este respins de sursele din epocă), ceea ce îşi găseşte confirmarea în cele mai vechi cuvinte slave din limba română (de altfel, foarte puţine), care datează aproximativ din sec. IX. Dar mult mai important decât aceasta, zice el, polemizând şi de data aceasta cu specialiştii care vorbesc despre venirea slavilor din nordul Dunării, este faptul că împrumuturile slave în română sunt mai puţin arhaice decâ toponimele slave din Grecia[55], realitate semnalată şi de mulţi alţi lingvişti şi care, în viziunea lingvistului polonez, ilustrează foarte limpede originea occcidentală a slavei care a influenţat limba română, întrucât datele respective arată că slavii s-au aflat în Peninsula Balcanică mai devreme decât la nord de Dunăre.

Dacă această părere despre originea vestică a slavilor timpurii de la Dunăre ar fi singulară, poate că nu ar merita multă atenţie, în pofida faptului că pare să dea posibile răspunsuri credibile la unele din întrebările formulate mai sus. Dar W. Mańczak nici pe departe nu este unicul cercetător care explică astfel de unde au venit slavii în Peninsula Balcanică şi la Dunărea de Jos. Mai mult sau mai puţin diferit, acest punct de vedere se întâlneşte şi la alţi învăţaţi, cu începere de la slovacul P.J. Šafářik şi până la polonezul Jerzy Nalepa, bulgarul I. Zaimov sau cunoscutul lingvist rus O.N. Trubachev, chiar dacă aceştia, de regulă, se arată mai puţin interesaţi de soarta romanicilor nord-dunăreni şi mai mult de identificarea locului apariţiei slavilor în istorie.

Fondatorul acestei orientări privind prezenţa slavilor la Dunăre şi relaţiile lor cu populaţia autohtonă din zona respectivă, slovacul P.J. Šafářik a demonstrat încă în sec. XIX, în special în temeiul datelor lingvistice, dar şi cu folosirea a numeroase alte surse – autori antici, inscripţii, cronici medievale etc. – că patria primitivă a slavilor s-ar fi aflat la Dunărea de Mijloc. Această părere avea să fie

[53] *Ibid*., p. 26.
[54] *Ibid*.
[55] Mańczak, p. 26–27. Relativ la această polemică şi la concluzia sa asupra subiectului aflat în discuţie, Mańczak observă următoarele: „Ceci s’explique par le fait que, au contraire de ce que s’imagine la presque totalité des chercheurs, il n’est pas vrai qu’il y ait eu deux invasions slaves parallèles, l’une venant de la Slavia occidentale et l’autre de la Slavia Orientale, et qui se sont rencontrées dans la péninsule balkanique. En realité, iln’y a eu qu’une seule invasion slave, à savoir celle des Slaves de l’ouest, et la Grèced’une part et la Roumanie de l’autreont été les territoires les plus éloignés du point de depart de cette invasion. Voilà pourquoi aussi bien la Grèce que la Roumanie ont echappé à la slavisation” (p. 27). Vezi părerea oarecum similară a lui Zaimov, p. 100 sqq.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

numită teorie a autohtonismului slav, ce urmărea să demonstreze că „slavii au stăpânit din timpuri străvechi aproape toată Europa Centrală şi o parte importantă a Europei de Sud, inclusiv Italia şi Peninsula Balcanică”[56]. Pornind de la cronica veche rusă a lui Nestor, pe care o raportează la unele surse latine, Šafářik avea să susţină că „popoarele slave locuiau din timpuri imemoriale la Dunăre, în regiunile care mai târziu se vor numi Pannonia şi Iliria, şi apoi au fost izgoniţi de aici în Carpaţi şi în ţările de dincolo de Carpaţi de către vlahi, un popor mare şi războinic”[57]. Dorind să demonstreze că slavii apăruseră cu mii de ani în urmă în zona menţionată, Šafářik nu se arată foarte preocupat de răspândirea acestora la Dunărea de Jos şi de relaţia lor cu populaţiile autohtone din această zonă. Totuşi, într-un loc, după ce vorbeşte despre izgonirea slavilor de la baştină, adaugă că „unele ramuri ale acestora, retrăgându-se în adâncurile Traciei şi Iliriei, multă vreme şi-au păstrat acolo, în munţi inaccesibili, etnia lor”[58], iar în altă parte, citându-i pe Iordanes şi Procopius care ar fi relatat despre slavii apăruţi pe malurile Tisei şi ale Dunării în sec. VI (de fapt, aceşti autori nu vorbesc despre prezenţa slavilor în regiunea Tisei), le reproşează că nu aveau ştire de „ieşirea [slavilor] din acest cuib primar al lor”[59] într-un trecut foarte îndepărtat, observaţie care, evident, sugerează ideea că multă vreme în urmă aceste teritorii fuseseră populate de către slavi.

Cel care, după mai bine de un secol, avea să revigoreze, în mare parte, această viziune asupra originii slavilor, şi care, totodată, a invocat unele mărturii privind răspândirea lor în Peninsula Balcanică şi la Dunărea de Jos a fost eminentul filolog rus O.N. Trubachev. Ideea despre „străvechiul spaţiu cultural central-european”, care îi fusese atribuită de cei care l-au urmat ori l-au criticat, avea în vedere „arealul slavilor antici de la Dunăre, adică pământurile locuite de strămoşii tuturor slavilor, care cuprindeau Câmpia Ungară, la răsărit – o parte a Transilvaniei şi a Banatului, la apus – o parte a Austriei Inferioare, la sud, ca o fâşie, – o anumită parte a teritoriilor de mai târziu ale slavilor de sud”[60]. În sprijinul părerii sale, care,

[56] Niederle, p. 169 (Este interesant însă de observat că, deşi el nu împărtăşeşte ideile teoriei atohtonismului slav central-european, totuşi consideră că aşa-zişii slavi dacici, adică cei din Ungaria, Transilvania şi Valahia, nu proveneau de la slavii sud-dunăreni care vor fi cunoscuţi mai târziu, ci erau mai timpurii: „Sub aspect lingvistic şi etnic, salvii din Dacia sînt mai apropiaţi de acel grup care mai târziu va da naştere slavilor bulgari”, p. 86). Cât priveşte atitudinile refractare, inclusv ale filologilor, faţă de teoria atohtonismului slav central-european, acestea sînt destul de numeroase: v. de ex. Filin, 1967, p. 3.

[57] Šafářik, 1847, I, p. 405. În viziunea lui, vlahii ar fi fost celţi, susţinând, astfel, originea lor germanică şi respingând părerea mult mai răspândită că erau înrudiţi cu italienii. Această idee avea să fie preluată de unii istorici şi lingvişti: v. de ex. Tolstov, p. 14–19, 35–37. Numai că acest autor are în vedere o perioadă foarte târzie faţă de cea la care se referă renumitul slavist slovac, care avea în vedere sec. IV–VI e.n.

[58] Šafářik, p. 422.

[59] *Ibid*., p. 250.

[60] Trubachev, 2003, p. 206. Studiile ample ale lui Philippide şi Rosetti demonstrează că despre aflarea slavilor în Transilvania şi în Câmpia Ungară mărturisesc cuvintele maghiare intrate în română

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

în viziunea unor savanţi, ca, de exemplu, cea a istoricului şi filologului american H. Birnbaum, exprimă „o tendinţă slavocentristă”[61], el aduce numeroase argumente noi, evident, mai cu seamă de ordin lingvistic (v. hidronimele *Morawa, Sawa, Drawa* din zona respectivă). Va insista mai ales asupra primului dintre ele, aşa-zisul „argument Morawa”, pe care îl considera extrem de relevant pentru teoria sa. „Pentru mine acest argument este deosebit de ilustrativ, elocvent şi fără cusur sub aspectul geografiei lingvistice. Este vorba de faptul că hidronimul Morawa de la Dunărea Mijlocie se arată foarte clar ca fiind unul endemic: în esenţă, el este răspândit numai aici. Eu am în vedere afluentul Morawa din stânga Dunării, pe unde astăzi trece frontiera dintre Republicile Cehă şi Slovacă, şi Morawa de Sud, din Serbia, care se varsă dinspre dreapta tot în Dunăre. Toate celelalte denumiri Morawa (ele sunt şi în Polonia, iar la Sud – până în Albania) *au apărut de la Dunărea de Mijloc, şi numai de aici*” [subl. a.][62]. În altă parte va specifica, scurt şi apăsat: „*după toate aparenţele, arealul antic hidronimic Morawa de la Dunărea Mijlocie şi arealul antic etnic slav coincid* [subl. a.]”[63]. La argumentele toponimice el adaugă şi unele cuvinte din vechea slavă comună ce numeau lucruri, obiecte din viaţa de toate zilele, de exemplu, din activitatea economică, aşa fiind cuvântul *plug*, ce vizează o unealtă perfecţionată, despre care crede că, spre deosebire de cele desemnate de denumirile slave mai vechi *coxa*, *рало*, pare să fi fost inventată în Pannonia şi în vecinătatea Munţilor Alpi[64].

Faţă de Šafářik şi de alţi slavişti, preocupaţi prioritar de chestiunea originii slavilor şi mult mai puţin sau, în unele cazuri, chiar deloc de relaţiile lor cu populaţiile din Balcani şi de la Dunărea de Jos, Trubachev vorbeşte şi despre răspândirea slavilor în aceste zone. „Dacă, zice el, avem în vedere ‘flancul stâng’ al slavilor, atunci principala direcţie a migraţiilor în continuare s-a îndreptat de la Dunărea de Mijloc spre sud, până în valea Vardarului, ceea ce a fost confirmat de nenumărate ori. După scheme simplificate, mişcarea slavă spre valorificarea Sudului balcanic s-a realizat cu forţele slavilor sudici. În acest sens, a fost invocată o numeroasă toponimie slavă de acolo, cu trăsături ale limbii bulgare”[65]. Pentru tema studiului de faţă, mai interesante sunt următoarele observaţii ale lui Trubachev: „Datele istorice despre sosirea slavilor cândva, de undeva, la Dunăre, lipsesc în mod elocvent, şi lucrul acesta nu trebuie uitat. Aceiaşi istorici (Iordanes, Procopius) care constată venirea slavilor la Dunăre, nu spun nimic despre sosirea lor din alte locuri, altfel spus, în esenţă, îi tratează ca pe vechi locuitori ai zonei Dunării”[66]. Aceste menţiuni par a sugera nişte concluzii principiale în ceea ce

prin filieră slavă, dar şi cuvintele slave ajunse în română prin intermediul limbii maghiare: Philippide, 1927, p. 344; Rosetti, p. 297.

[61] În ZSPh, 1986, XLVI, s. 19 sqq. Vezi şi *Voprosy*, 1985, 5, p. 35.

[62] Trubachev, 2003, p. 373.

[63] Idem, 1997, p. 17.

[64] *Ibid*., p. 19. Referitor la inventarea plugului, Trubachev face trimitere la Gołąb, p. 311.

[65] O. N. Trubachev, 2003, p. 365.

[66] *Ibid*., p. 354.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

priveşte relaţia slavilor din spaţiul respectiv cu alte populaţii de aici, inclusiv cu romanicii nord-dunăreni. Astfel, constatăm că, spre deosebire de Šafářik, înaintaşul său în chestiunea referitoare la originea dunăreană a slavilor, Trubachev pare să susţină că, odată apăruţi la Dunăre, la începutul mil. I î.e.n. sau chiar mai devreme, slavii, mai precis, cei din ramura lor sudică, nu au plecat de aici nicăieri, astfel că autorii romani şi bizantini nu au putut semnala alţi slavi, decât pe cei care locuiau în zona respectivă din timpuri imemoriale. Această constatare se potriveşte, până la un punct, cu observaţiile făcute de mulţi alţi lingvişti despre influenţa slavei bulgare asupra limbii române. Totodată, ea pare să sugereze răspunsul la întrebarea pe care şi-au pus-o adeseori unii cercetători, ca, de exemplu, P. Groult şi W. Mańczak, cum s-a întâmplat minunea ca românii, fiind înconjuraţi de slavi, să nu poată fi copleşiţi de aceştia, pierzându-şi astfel limba şi fiinţa naţională. Ideea apariţiei slavilor la Dunărea de Mijloc şi a răspândirii lor de acolo în Peninsula Balcanică presupune, în mod necesar, că spaţiul din nordul Dunării de Jos şi de la răsărit de Carpaţi a rămas în afara teritoriului locuit de ei, şi că doar apariţia altor slavi aici, mult mai târzie, sporadică şi în număr redus, a putut duce la un oarecare amestec al acestora cu autohtonii romanici.

Dar, deşi foarte interesantă şi, până la un punct, chiar convingătoare, părerea despre prezenţa îndelungată şi datând din timpuri preistorice a slavilor în dreapta Dunării de Jos iscă şi ea nişte întrebări, la care e greu de găsit răspunsuri credibile. Mai întâi, dacă slavii s-au aflat cu mii de ani în urmă în Peninsula Balcanică, atunci cum de nu au slavizat populaţia de aici? În al doilea rând, dacă ei au locuit aici din timpuri imemoriale în număr mare, odată ce au împânzit întreaga peninsulă (până în „valea Vardarului"), cum de autorii greci şi romani, foarte atenţi la componenţa etnică şi la mişcările de populaţii din această zonă şi din spaţiile învecinate, nu i-au observat şi nu au scris despre ei? În al treilea rând, această părere vine în contradicţie cu mărturiile multor surse bizantine şi de altă origine, după care slavii ar fi pătruns în Peninsula Balcanică din nordul Dunării[67]. În sfârşit, cum ar putea fi explicate, în raport cu această părere, relatările lui Iordanes şi Procopius, că, în sec. VI, toată masa slavilor (*Σκλαυινία*) se afla în stânga Dunării de Jos? Să fi apărut din dreapta fluviului? E greu de crezut, deoarece o asemenea mişcare nu ar fi scăpat atenţiei autorilor bizantini, care, în plus, s-ar fi arătat preocupaţi şi de slavii rămaşi în Peninsula Balcanică. Cunoaşterea faptului că aceşti autori, la fel ca predecesorii lor greci şi latini, nu se arătau interesaţi de plasarea evenimentelor descrise în strictă ordine diacronică[68], nu ne poate ajuta să găsim răspunsul la această întrebare.

Textul studiului sugerează câteva observaţii şi concluzii. Unul dintre subiectele vehiculate frecvent în istoriografia temei respective este aşa-zisa

[67] Vezi Curta, p. 36–73.

[68] Cercetătorii istoriei vechi, inclusiv cei preocupaţi de protoslavi, au putut constata adeseori că „pentru istoriografia antică toate popoarele au apărut «dintr-odată»": v. de ex. Schelesniker, S. 349;v. şi Maenchen-Helfen, p. 19.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

asimilare a autohtonilor din spaţiul nord-dunărean de către slavi pe parcursul primelor contacte dintre aceste comunităţi. De regulă, referirile se fac la o populaţie eterogenă care ar fi fost asimilată: traci, urmaşi imposibil de identificat ai sciţilor şi sarmaţilor ş.a., dar în mod obişnuit este vizată populaţia locală mai mult sau mai puţin romanizată. Fenomenul acesta este însă destul de tulbure: nu e clar, totuşi, ce populaţie a fost supusă asimilării de către slavi la această etapă, când şi despre ei înşişi nu se ştie mai nimic. S-a tot vehiculat părerea că protoslavii ar fi impus limbii române la această etapă vreo 10–15 cuvinte, dar trebuie observat că, aşa cum demonstrează studiile de specialitate, aceste împrumuturi nu au putut avea loc mai devreme de sec. IX[69], deci nu la prima etapă, adică nu atunci când, conform unor surse, slavii erau concentraţi în stânga Dunării, ci după aşezarea lor în masă în Peninsula Balcanică, altfel spus, e vorba de împrumuturi sud-slave. În plus, s-a observat că mai toate împrumuturile acestea nu sunt foarte sigure. Şi, de fapt, în general, presupunerea că, după sosirea lor la Dunăre, slavii ar fi asimilat populaţia pe care au găsit-o aici, ceea ce, evident, ar fi dus la dispariţia populaţiei romanizate, nu poate fi luată în serios. Am văzut că datele lingvisticii demonstrează o situaţie contrară: la etapa iniţială a contactelor dintre cele două etnii, influenţa idiomului romanic comun asupra protoslavei a fost mult mai puternică decât în sens invers.

Un alt fenomen care a rămas neclar este mişcarea maselor de romanici, respectiv, a românilor de o parte şi de alta a Dunării, mai precis, deplasarea în masă a populaţiei romanizate nord-dunărene în Peninsula Balcanică, şi trecerea la nord de acest fluviu, atunci sau mai târziu, a unei mase de dacoromâni, probabil, încă mai numeroase, odată ce a putut să se „lăţească”, cum zicea Philippide, în tot spaţiul carpato-danubiano-pontic. Nu există nici o sursă care ar aduce măcar o mărturie sigură, convingătoare în favoarea acestor fenomene de mare anvergură şi de o complexitate ieşită din comun. Evident că, dacă nişte mişcări de asemenea proporţii ar fi avut loc, ele nu ar fi scăpat atenţiei contemporanilor, cum nu au rămas nesemnalate toate mişcările de populaţie cât de cât importante care au avut loc în mil. I şi la începutul mil. II în aceste teritorii. De aceea, câtă vreme ele nu sunt confirmate de surse, nu pot fi considerate ca fapte reale.

Unul din subiectele discutate întotdeauna cu pasiune şi cu mare interes a fost şi a rămas asimilarea de către populaţia romanică a slavilor din spaţiul în care au convieţuit împreună. Se pare că nu există un argument mai convingător în această privinţă decât faptul că limba română a preluat multe cuvinte slave, dar acest fapt neîndoielnic nu poate fi, prin sine însuşi, o dovadă sigură a asimilării slavilor de către romanici; nici o limbă nu a putut evita infiltrările lexicale străine, fără ca aceasta să presupună neapărat o convieţuire în acelaşi spaţiu a comunităţii de la care au plecat cuvintele cu aceea care le-a primit. Anume această situaţie îl va fi îndreptăţit pe Philippide să facă una din cele mai reuşite observaţii în valoroasa sa carte despre originea românilor: „Chestiunea amestecului poporului român primitiv

[69] Mihăilă, 1971, p. 366; v. şi idem, 1983, p. 43–83; v. şi Raevskij (p. 164–169), care vede aceste lucruri puţin diferit.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

cu diferite neamuri de oameni altele, pe care şi le va fi asimilat în cursul existenţei sale, este o chestiune care aşteaptă rezolvirea, dacă în general i se va putea da vreodată o rezolvire"[70]. Eminentul filolog nu se îndoia degeaba: acest fenomen nu poate fi demonstrat. De aceea trebuie să repet ceea ce, într-un fel sau altul, am spus mai devreme: dacă slavii, în spaţiul românesc şi la Dunăre, au fost atât de numeroşi, cum se susţine de obicei, ei nu aveau cum fi asimilaţi – mai reală ar fi fost asimilarea romanicilor de către slavi. Iar dacă asta nu s-a întâmplat, atunci trebuie admisă una din două situaţii posibile: ori în spaţiul locuit de romanici slavii au fost puţin numeroşi, ori au locuit în altă parte decât romanicii, pe undeva alături, şi deci au influenţat limba română din afară, aşa cum, de altfel, arată împrumuturile slavei bulgare în limba română, care sunt cele mai numeroase.

În pofida argumentelor mai mult sau mai puţin convingătoare, ale unor specialişti lingvişti români de mare prestigiu (v. de ex. Philippide, Densusianu), după care purtătorii dialectului dacoromân (de fapt, ai românei propriu-zise) ar fi imigrat în totalitate sau în parte de la sud de Dunăre, evoluţia istorică şi mai ales starea actuală a ceea ce se zice a fi dialecte ale limbii române duc în mod logic la concluzia că, în realitate, aşa-zisul dialect dacoromân, după desprinderea lui din romanica comună răsăriteană, s-a afirmat şi a evoluat în continuare în spaţiul său de origine nord-dunărean[71]. Această observaţie este confirmată de toate datele şi concluziile care demonstrează continuitatea elementului dacoroman şi apoi român în acest spaţiu.

Din aceste câteva observaţii rezultă răspunsul la chestiunea principală a studiului de faţă, cea a spaţiului locuit de către romanicii de răsărit, mai precis, de către dacoromâni în a doua jumătate a mil. I. Am observat, mai întâi, că pentru o slavizare a populaţiei romanizate, respectiv, a romanicilor din sec. VI–VII de către slavi nu exisă nici o mărturie sigură, inclusiv dovezi de ordin lingvistic. De altfel, aceasta nu era posibilă în principiu, din cauza că nivelul de cultură generală a slavilor era inferior comparativ cu acela al populaţiilor romanizate de la periferia Imperiului Roman sau, mai târziu, din cuprinsul sau din vecinătatea imediată a Imperiului Bizantin[72]. În al doilea rând, am văzut că speculaţiile despre părăsirea

[70] Philippide, 1927, p. 343.

[71] Faptul că, aşa cum observa Philippide, „deosebirile dintre dialecte sunt mici" (vol. II, p. 555) nu dezminte această constatare, ci doar aminteşte vremea când în spaţii foarte întinse de o parte şi de alta a Dunării ale fostului Imperiu Roman exista o mare comunitate romanică ce a avut, până la dezbinarea ei, în urma separării părţii estice a Imperiului de cea vestică, şi a invadării acestor teritorii de numeroase populaţii barbare, o limbă comună.

[72] O eventuală invocare a slavizării bulgarilor drept contraargument la această observaţie ar fi, în esenţă, o dovadă în favoarea ei, deoarece în acest caz, nu este vorba de o slavizare completă a acestora, sub toate aspectele, care, de altfel, nici nu era posibilă, cum am observat în una din paginile anterioare, ci de împrumutarea de către bulgari a limbii slave, împrumut care s-a făcut însă, la fel ca întregul proces de culturalizare europeană a bulgarilor, prin intermediul culturii bizantine. Chiril şi Metodiu nu au fost slavi, ci greci din Salonic, importante personalităţi culturale şi publice bizantine. De fapt, şi limba bulgară nu este, cum se ştie, o limbă curat slavă, ci are la bază un substrat din bulgara turanică şi din tracă, peste care s-a suprapus slava veche, la toate acestea adăgându-se o serie de elemente romanice, care se regăsesc în lexicul bulgar şi în structura gramaticală a limbii bulgare.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

spațiului nord-dunărean de către populația romanizată şi deplasarea ei la sud de Dunăre, precum şi despre formarea limbii române în Peninsula Balcanică, la fel ca şi aserțiunile despre sosirea („întoarcerea") multe sute de ani mai târziu a românilor (după unii, a aşa-zişilor volohi-strămoşi comuni ai românilor şi moldovenilor) pe pământurile nord-dunărene şi est-carpatice, sunt complet lipsite de suportul datelor neîndoielnice. În al treilea rând, ne-am putut convinge că nu există nici un fel de mărturii din epocă, în fine, orice alte date demne de crezământ, care ar putea demonstra că ar fi avut loc o asimilare a slavilor de către romanici într-un spațiu comun de convieţuire a acestor două comunități, care evident că nu putea fi altul decât pământurile din zona Carpaților şi din vecinătatea acestor munți, şi că influențele slave asupra limbii române, în marea lor majoritate, nu au venit din interiorul unei îndoielnice comunități româno-slave, ci din afară, din partea unei numeroase populații slave, aşa cum foarte bine demonstrează exemplul mai târziu al Bucovinei, al Basarabiei şi Transnistriei, unde influențele limbilor rusă şi ucraineană au fost foarte puternice.

Aceste constatări, care sunt sugerate de starea de fapt a lucrurilor şi care, la fel ca mai toate subiectele acestui studiu, ar mai avea nevoie de o sumă de date pentru a putea învinge eventualele îndoieli, oricum duc, în mod logic, la concluzia că populația romanică nord-dunăreană şi est-carpatică, descendentă şi continuatoare a geto-dacilor romanizați, a rămas statornică în spațiul ei istoric, în care o găsim în a doua jumătate a mil. I şi unde va continua să se afle pe tot parcursul existenței sale ulterioare.

SIGLE

DDM – *Dnestro–Dunajskoeməždurečje* v I – načiale II tys. n.e., Kiev, 1987.
IAN SSSR – *Izvestija Akademii Nauk SSSR*, Moscova
SCL – Studii şi cercetări lingvistice Bucureşti
SE – *Sovetskaja Etnografija*, Moscova
SSH – *Swiss Historical Society*, Tennessee (SUA)
Voprosy – *Вопросы языкознания*, Moscova
ZSPh – *Zeitschrift für Slavische Philologie*, Universitatea din Tübingen

BIBIOGRAFIE

Capidan, Th., *Raporturile lingvistice slavo-române*. I. *Influența română asupra limbii bulgare, Dacoromania*, III (1922–1923), 1924.
Constantine Porphyrogenitus, *De administrandoimperio*, ed. by Gy. Moravcsik, Washington, 1967.
Curta, F., *The Making of the Slavs. History and Archeology of the Lower Danube Region c. 500–700*, New York, Cambridge University Press, 2001.
Drăganu, N., *Românii în veacurile IX–XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei*, Bucureşti, 1933.
Filin, F.P., *Necotorye voprosy slavjanskogo etnogheneza*, în *Вопросы языкознания,* 1967, 3.
Gołąb, Z., *The Origins of the Slavs. A Linguist's View*, Columbus, Ohio, 1991.
Groult, P., *La formation des langues romanes*, Tournai, 1947.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)

Istoria românilor, vol. III. *Sintezele româneşti*, ed. a doua, Bucureşti, 2010.
Maenchen-Helfen, J.O., *The World of the Huns: Studies in the Their History and Culture*, University of California Press, Berkeley/Los Angeles/Londra, 1973.
Mańczak, W., *Pourquoi la Dacie, au contraire des autres provinces danubiennes, n'a-t-elle pas été slavisée*?, în *Vox romanica*, 1988, 47.
Mihăilă, Gh. *Criteriile determinării împrumuturilor slave în limba română*, SCL, XXI, 1971, 5.
Mihăilă, Gh. *Împrumuturile vechi slave în româna comună*, SCL, XXXIV, 1983.
Mutafčiev, P., *Bulgares et Roumains dans l'histoire des pays danubiens*, Sofia, 1932.
Niederle, L., *Slavjanskie drevnosti,* Moscova, 1956.
Petrovici, E. *Istoria poporului român oglindită în toponime*, Bucureşti, 1964.
Petrovici, E. *Toponimice slave de est pe teritoriul Republicii Populare Române*, Romanoslavica, 1960, IV.
Philippide, A., *Originea românilor*, vol. I, Iaşi, 1923; vol. II, Iaşi, 1927.
Raevskij, N.D., *Contactele romanicilor de Răsărit cu slavii. Pe bază de date lingvistice*, Chişinău, 1988.
Rosetti, A., *Istoria limbii române*, I. *De la origini până în secolul al XVII-lea*, ed. a doua revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1978
Šafářik, P.J., *Slavjianskie drevnosti*, tom I–II, Moscova, 1847.
Schelesniker, H., *Slavisch und Indoeuropäisch*, SSH, 36, 1990, 1.
Serghievskij, M.V., *Toponimija Bessarabii i ee svidetel'stva v protsesse zaselenija territorii*, IAN SSSR, 1946, t. V, vyp. 4.
Šišmariov, V.F., *Romanskie iazyki iugo-vostočnoj Evropy i natsional'nyj iazyk Moldavskoj SSR*, în *Voprosy*, 1952, 1.
A.T. Smilenko, A.A. Kozlovskij, *Crednevekovye poselenija v primorskoj čiasti Dnestro-Dunajskogo meždurečija*, DDM.
Tolstov, S.P., *Nartsy i volohi na Dunae*, SE, 1948, 2
Trubachev, O.N., *Drevnie slavjane na Dunae (Iužnyj flang). Lingvističeskie nabliudenija* (II), *Palaeoslavica*, 1997, V.
Trubachev, O.N., *Etnoghenez i cul'tura drevnejših slavjan*, *Palaeoslavica*, 1993, I.
Trubachev, O.N., *Etnoghenez i kul'tura drevnih slavjan. Lingvističeskie issledovanija,* Moscova, 2003.
Ţurcanu, I., *Descrierea Basarabiei*, Chişinău, 2011.
Zaimov, I., *Zaselvane na belgarskite slavjani na Balkanskija poluostrov*, Sofia, 1967.
Zeitschrift für slavische Philologie [ZSPh], 1986, XLVI.
Zlatarski, V.N., *Geschichte der Bulgarien*, Bd. 1, Leipzig, 1918.

ON A VERY OLD AND MUCH-DEBATED ISSUE: THE HABITATION AREA OF THE EASTERN ROMANCE POPULATION LATE REFLECTIONS ON THE LINGUISTIC DATA

(Abstract)

The present article, based on a series of linguistic materials, examines the question of the inhabitation of the East-Romance population in the north of the Danube and the territory between the Carpathian Mountains and the Dniester river in the second half of the 1st millennium. This phenomenon is studied in parallel with the relations between the Romance population and the Protoslavs this period, lived in the Danube region and in the Balkan Peninsula.

Keywords: Romanians, Slavs, Danube, linguistic data, Balcanic Peninsula.

Cuvinte-cheie: români, slavi, Dunăre, date lingvistice, Peninsula Balcanică.

BDD-A31555 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 05:06:09 UTC)